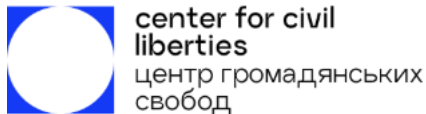

Запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством, а також розслідування таких правопорушень у контексті виконання зобов'язань щодо вступу до ЄС

Авторки: Дар'я Росохата, юристка-аналітикиня Аналітичного центру Асоціації жінок-юристок України "ЮрФем" – <https://eurointegration.ccl.org.ua/expert/darya-rosohata/>, Марія Грицишин, консультантка Аналітичного центру Асоціації жінок-юристок України "ЮрФем" – <https://eurointegration.ccl.org.ua/expert/mariya-gryczyshyn/>

Текст станом на листопад 2025 року

Це дослідження підготовлене у межах проекту «Правосуддя для жертв війни та покращення дотримання основоположних прав в Україні», що реалізується за підтримки Європейського Союзу. Усі думки, погляди та пропозиції, викладені в цьому дослідженні, належать виключно автору(-ці) та відображають думки, погляди та пропозиції автора(-ки) та ГО «Центр громадянських свобод». Це дослідження жодним чином не відображає позиції чи політики Європейського Союзу.

Автор і видавець: Громадська організація «Центр громадянських свобод»

Мови видання: українська

Посилання на сайт: <https://ccl.org.ua>

E-mail: office@ccl.org.ua

Використання опублікованих матеріалів дозволяється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

Рекомендоване цитування: Росохата Д., Грицишин М. Запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством, а також розслідування таких правопорушень у контексті виконання зобов'язань щодо вступу до ЄС. *Центр громадянських свобод*. 2026. 28 с. URL: <https://eurointegration.ccl.org.ua/>

© Росохата Д., Грицишин М., Громадська організація «Центр громадянських свобод», 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Аналіз законодавчих актів ЄС щодо права на повагу до приватного та сімейного життя в частині запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством, а також розслідування таких правопорушень	5
Стан відповідності національного законодавства вимогам європейських <i>acquis communautaire</i> в частині запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством	10
Домашнє насильство	10
Сексуальне насильство.....	12
Висновки та рекомендації	24

Вступ

Дотримання прав людини є ключовою засадою правової системи Європейського Союзу, що закріплено в Хартії основоположних прав ЄС. Для України, яка перебуває у процесі інтеграції до ЄС, важливим завданням є забезпечення відповідності національного законодавства та правозастосовної практики стандартам ЄС. Імплементация положень Хартії державою, у поєднанні з актами вторинного права ЄС, відіграє ключову роль в оцінці рівня захисту прав людини, зокрема у сфері забезпечення приватності та сімейного життя, а також у питаннях, пов'язаних із запобіганням домашньому та сексуальному насильству, розслідуванням цих злочинів і захистом потерпілих¹.

У статті 7 Хартії основоположних прав ЄС визначено, що кожен/кожна має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, свого житла та своєї кореспонденції. Разом із цим, стаття 7 Хартії кореспондується з гарантіями, передбаченими ст. 8 Європейської конвенції з прав людини². Важливо зауважити, що у контексті запобігання домашньому та сексуальному насильству, розслідування цих злочинів і захисту потерпілих, це положення має важливе значення.

Право на повагу до приватного та сімейного життя, передбачене ст. 7 Хартії основоположних прав ЄС, гарантує:

- забезпечення державою правового захисту та створення середовища, яке захищає кожного члена(киню) сім'ї від будь-якого втручання в особисте життя, включаючи домашнє та сексуальне насильство та запобігання таким злочинам через ефективне законодавство;
- забезпечення державою правового захисту для потерпілих, зокрема надання можливості звертатися за допомогою, отримувати захист і підтримку;
- ефективне розслідування державою випадків домашнього та сексуального насильства з дотриманням конфіденційності та поваги до приватного життя потерпілих;
- забезпечення конфіденційності потерпілих під час досудового розслідування та судових процесів, що дозволить уникнути повторної травматизації потерпілих.

Принцип недискримінації, як один із фундаментальних принципів Європейського Союзу, відіграє ключову роль у забезпеченні прав осіб, які постраждали від домашнього та

¹ Для цілей цього дослідження термін "домашнє насильство" охоплює правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення та статтею 126-1 Кримінального кодексу України. Термін "сексуальне насильство" включає правопорушення, передбачені статтями 152–156 Кримінального кодексу України.

² Article 7 - Respect for private and family life. EU Charter of Fundamental Rights. *European Union Agency for Fundamental Rights*. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/7-respect-private-and-family-life>

сексуального насильства. Відповідно до статті 19 Договору про функціонування Європейського Союзу, держави-члени мають вживати заходів для боротьби з дискримінацією за ознакою статі, расової чи етнічної приналежності, релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації. Особливості таких форм дискримінації, як пряма, непряма чи структурна, часто мають визначальний вплив на можливість доступу до захисту та підтримки для постраждалих.

У контексті протидії домашньому та сексуальному насильству особливо важливо враховувати множинну дискримінацію, яку можуть зазнавати вразливі групи, включаючи жінок, дітей, осіб з інвалідністю та представників ЛГБТІК+ спільноти.

В останньому [звіті Європейської Комісії \(2024\)](#) наголошується на важливості приведення національного законодавства України у відповідність до стандартів ЄС у сфері захисту прав людини, зокрема щодо запобігання домашньому та сексуальному насильству. У звіті зазначається, що "забезпечення комплексного захисту потерпілих, включаючи доступ до правової допомоги, психологічної підтримки та безпечних притулків, є ключовим елементом правової гармонізації України з *acquis* ЄС". Також звертається увага на необхідність створення умов для конфіденційного розслідування злочинів, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством, з метою уникнення повторної віктимізації потерпілих. Особливу увагу у звіті приділено забезпеченню прав жінок, дітей та осіб з інвалідністю, наголошуючи, що "держави мають запроваджувати спеціалізовані механізми підтримки, орієнтовані на вразливі категорії населення"³.

У межах виконання зобов'язань України як країни-кандидата на вступ до ЄС, у 2024 році було затверджено низку дорожніх карт, зокрема у сфері верховенства права, які передбачають конкретні кроки для адаптації законодавства та політик до стандартів Європейського Союзу. Відповідно до [Дорожньої карти "Верховенство права"](#), оприлюдненої Урядом України, передбачено імплементацію норм, що сприятимуть удосконаленню національних механізмів захисту прав людини, включаючи недопущення дискримінації, запобігання гендерно зумовленому та сексуальному насильству, а також підвищення ефективності правозастосовних практик у цій сфері. Зокрема, документ окреслює необхідність створення належних правових умов для захисту потерпілих, посилення інституційних спроможностей та забезпечення справедливого доступу до правосуддя.

³ Ukraine 2024 report. 2024 Communication on EU enlargement policy. *European Commission*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf

Аналіз законодавчих актів ЄС щодо права на повагу до приватного та сімейного життя в частині запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім та сексуальним насильством, а також розслідування таких правопорушень

Насамперед варто звернути увагу на статтю 7 (Повага до приватного та сімейного життя) Хартії основоположних прав ЄС. Попри свою надважливу роль до цих прав, *acquis* ЄС тривалий час не мало прямого регулювання вторинним правом в частині запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, та розслідуванням таких правопорушень, а також тих, що пов'язані з сексуальним насильством. Разом із цим, останні 5 років *acquis* ЄС передбачає регулювання права на повагу до приватного та сімейного життя через призму запобігання від правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, та розслідуванням таких правопорушень, а також тих, що пов'язані з сексуальним насильством, через низку актів вторинного законодавства, які доповнюють правову основу для запобігання та захисту від правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та сексуальним насильством.

До найбільш релевантних актів ЄС, які слід зарахувати, варто віднести:

[Regulation \(EU\) 2021/692 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Citizens, Equality, Rights and Values Programme and repealing Regulation \(EU\) No 1381/2013 \(далі – Регламент\).](#)

Регламент передбачає на період 2021–2027 років реалізацію Програми “Громадяни, рівність, права та цінності” (далі – Програма), що спрямована на захист і просування прав та цінностей Європейського Союзу, включаючи боротьбу з усіма формами насильства, зокрема домашнім та сексуальним насильством. Так, Регламент наголошує на необхідності багатовимірного підходу у боротьбі з гендерно зумовленим насильством, що включає врахування правових, економічних, освітніх та медичних аспектів. Зокрема, документ підкреслює важливість протидії гендерним стереотипам, які сприяють насильству, а також необхідність заходів із запобігання ненависті в Інтернеті та кібернасильству. Одним із ключових елементів такого підходу є підвищення обізнаності громадян, починаючи з раннього віку, через відповідні просвітницькі та освітні програми.

Окрім цього, Регламент виділяє додатковий захист для вразливих груп, таких як діти, молодь, особи з інвалідністю та представники(ці) ЛГБТІК+-спільноти. Такі категорії населення часто стикаються з підвищеним ризиком насильства, особливо в контексті сімейних або інтимних відносин. У цьому зв'язку передбачені заходи, спрямовані на підтримку постраждалих та забезпечення рівного рівня захисту для всіх громадян незалежно від їхнього соціального чи економічного становища.

Одним із напрямів Програми, яка передбачається в реалізації Регламентом, є **боротьба з насильством, включаючи гендерно зумовлене насильство** (напряв Daphne)⁴.

Стаття 6 Регламенту передбачає, що програма Daphne зосереджує свою увагу в державах-членах на:

(1) запобіганні та боротьбі на всіх рівнях з усіма формами гендерно зумовленого насильства проти жінок і дівчат, а також із домашнім насильством, у тому числі шляхом просування стандартів, закладених у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з ними (Стамбульська конвенція);

(2) запобіганні та боротьбі з усіма формами насильства щодо дітей, молоді та інших вразливих груп, таких як ЛГБТІК+-особи та особи з інвалідністю (професійна підтримка потерпілих, правничі консультації);

(3) підтримці та захисті всіх прямих і непрямих постраждалих від форм насильства, зазначених у пунктах (1) і (2), таких як постраждалі від домашнього насильства, скоєного в межах сім'ї або в інтимних відносинах, включно з дітьми, які залишилися сиротами внаслідок домашнього насильства, а також підтримці та забезпеченні однакового рівня захисту в межах ЄС для постраждалих від гендерно зумовленого насильства.

[Directive \(EU\) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence](#) (далі – Директива 2024/1385).

Директива 2024/1385 є основою для уніфікації підходів держав-членів ЄС до запобігання та боротьби з насильством, забезпечуючи гармонізацію законодавства та реалізацію гендерно чутливих стандартів. Вона передбачає обов'язкові положення щодо:

(1) встановлення мінімальних правил щодо: а) визначення кримінальних злочинів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією жінок та дітей, комп'ютерними злочинами, а також покарань за їх вчинення; б) забезпечення прав постраждалих від усіх форм насильства щодо жінок і домашнього насильства на всіх етапах кримінального провадження — до, під час та після його завершення; с) гарантування захисту та надання підтримки постраждалим від таких злочинів;

⁴ Програми за напрямом Daphne спрямовані на запобігання та боротьбу з усіма формами насильства, особливо стосовно дітей, молоді та жінок, а також на захист постраждалих від цих злочинів. З моменту її запуску у 1997 році програма стала важливим інструментом у фінансуванні проєктів, які підвищують обізнаність суспільства, надають підтримку постраждалим і сприяють діяльності організацій громадянського суспільства. Серед основних напрямів діяльності програми Daphne варто виділити такі: 1) запобігання насильству через фінансування заходів, спрямованих на боротьбу з такими формами насильства, як домашнє насильство, сексуальне насильство, торгівля людьми, переслідування та каліцтво жіночих статевих органів; 2) боротьба з новими формами насильства через врахування сучасних викликів, серед яких наголошується про кібернасильство; 3) підтримка постраждалих від насильства завдяки створенню та розвитку служб підтримки, забезпечення їхнього захисту та відновлення; 4) підтримка громадських організацій, які безпосередньо працюють на місцях, зокрема через навчання, посилення їхньої спроможності та розробку стратегій протидії насильству (п.13 Регламенту).

(2) криміналізації таких видів поведінки: зґвалтування; каліцтво жіночих статевих органів; обмін або поширення інтимних матеріалів чи таких, що були отримані шляхом маніпуляції, без згоди особи; переслідування (сталкінг) в онлайн-просторі; домагання в онлайн-просторі; підбурювання до насильства чи ненависті в онлайн-просторі;

(3) визначення обтяжуючих обставин, зокрема, якщо “злочин призвів до смерті або самогубства постраждалої або до важкої фізичної чи психологічної шкоди для постраждалої”;

(4) забезпечення захисту постраждалих від будь-яких форм гендерно зумовленого насильства щодо жінок та домашнього насильства, а також гарантування їхнього доступу до правосуддя;

(5) надання комплексної підтримки постраждалим, включаючи спеціалізовані служби, орієнтовані на потреби постраждалих, допомогу дітям-постраждалим, функціонування цілодобової безоплатної телефонної лінії в межах усього ЄС, а також забезпечення доступності послуг для осіб з інвалідністю та тих, хто перебуває у групі високого ризику;

(6) впровадження обов'язкових заходів для попередження гендерно зумовленого насильства, включаючи освітні ініціативи та інформування суспільства;

(7) захисту конфіденційності та уникнення повторної віктимізації;

(8) координації та співробітництва, зокрема створення системи збору деталізованих даних про насильство щодо жінок та домашнє насильство, що сприятиме наочності, зручності аналізу та виявленню тенденцій для покращення ситуації.

[Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA](#) (далі – Директива 2012/29/ЄС).

Директива 2012/29/ЄС зобов'язує держави-члени ЄС забезпечити національні механізми для ефективного захисту та підтримки осіб, які стали постраждалими від злочинів, визначаючи мінімальний перелік прав, реалізація яких має бути гарантована. Водночас Директива встановлює лише базові стандарти, надаючи державам-членам можливість розширити обсяг цих прав для підвищення рівня захисту постраждалих. Вона передбачає обов'язкові положення щодо:

(1) забезпечення потерпілим права на правову допомогу, доступ до інформації про хід розгляду їхньої справи та їхні права, можливість бути вислуханими, розуміти та отримувати зрозумілу інформацію, право на усний та письмовий переклад, а також можливість оскарження рішення про відмову у відкритті кримінального провадження. Крім того, передбачається створення умов для доступу до приміщень, які необхідно відвідувати у зв'язку з кримінальним провадженням, з урахуванням потреб осіб з інвалідністю;

(2) встановлення стандартів, які гарантують ефективний захист потерпілих від злочинів, зокрема шляхом своєчасної індивідуальної оцінки для визначення їхніх особливих потреб у захисті та виборі відповідних заходів, спрямованих на запобігання повторній віктимізації, залякуванню або помсті;

(3) забезпечення потерпілим можливості безоплатного звернення до спеціалізованих служб підтримки, які надають правничу допомогу, притулок, невідкладну медичну допомогу, консультації психолога/гині та сприяють проходженню експертизи для збирання необхідних доказів. Директива також підкреслює важливість надання підтримки не лише безпосереднім постраждалим, а й непрямим потерпілим, зокрема членам їхніх сімей;

(4) забезпечення потерпілим від злочинів права на отримання компенсації, зокрема за витрати, понесені внаслідок їхньої активної участі у судовому розгляді. Директива надає державам-членам можливість визначати правила та умови відшкодування на рівні національного законодавства.

Окрім цього, важливим джерелом права ЄС є рішення Суду справедливості Європейського Союзу (далі – Суд ЄС), який, відповідно до статті 19(1) Договору про ЄС, здійснює застосування та тлумачення як первинного, так і вторинного права⁵. Водночас прецедентна практика Суду справедливості ЄС та ЄСПЛ відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня захисту та уточненні положень законодавства в цій сфері.

У пункті 55 рішення у справах C-483/09 та C-1/10 Суд ЄС наголошує, що **положення [Рамкового рішення 2001/220/ЈНА](#) слід тлумачити з урахуванням основоположних прав, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя, закріпленого в статті 7 Хартії основних прав Європейського Союзу**⁶.

Так, Рамкове рішення 2001/220/ЈНА передбачає:

(1) вимогу щодо врахування поваги до прав потерпілих, їхні потреби та гідність в усіх кримінальних процесах;

(2) необхідність для потерпілих доступу до відповідної інформації про свої права та процесуальні гарантії, включаючи можливість брати участь у судових засіданнях;

(3) забезпечення заходів, що гарантують захист потерпілих від подальших загроз або впливу з боку кривдників, включаючи заходи для уникнення повторної віктимізації;

(4) особливий захист вразливих категорій потерпілих, які належать до вразливих груп, включаючи дітей, осіб з інвалідністю або тих, хто постраждав від особливо тяжких злочинів, таких як гендерно зумовлене насильство.

⁵ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *European Commission*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

⁶ Judgment of the Court (Second Chamber) of 22 December 2010 – Pedro Manuel Ramos v Servicio Galego de Saúde (Case C-483/09). *European Court of Justice*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CЈ0483>

Так, у контексті захисту прав потерпілих Суд підтверджує необхідність тлумачення Рамкового рішення 2001/220/JHA через призму основоположних прав, зокрема права на повагу до приватного та сімейного життя, закріпленого у статті 7 Хартії основних прав ЄС. Суд ЄС також наголошує на тому, що важливим у цьому контексті є забезпечення гармонізації національного законодавства держав-членів із загальними стандартами ЄС.

Таким чином, питання захисту прав потерпілих від насильства, включно з гармонізацією національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами, потребує комплексного підходу. Важливу роль у цьому процесі відіграє також **практика Європейського суду з прав людини** (далі – ЄСПЛ), яка розкриває зміст і обсяг позитивних зобов'язань держав у сфері запобігання, розслідування та реагування на випадки домашнього та сексуального насильства. У цьому контексті особливо значущими є рішення, які винесені на підставі статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ).

Зокрема, у **справах, пов'язаних із домашнім насильством**, ЄСПЛ сформулював ключові правові позиції щодо обов'язку держав забезпечувати ефективні заходи запобігання насильству, належного розслідування таких випадків та захисту потерпілих осіб:

- принцип ефективності розслідування означає, що національні судові органи в жодному разі не повинні залишати завдані фізичні чи психологічні страждання безкарними (“J.I. проти Хорватії”);
- органи державної влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось в даній ситуації, і не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки, які є підставою для закриття кримінального провадження (“Івашків проти України”);
- через особливо вразливе становище потерпілих від домашнього насильства законодавча база повинна дозволяти владі розслідувати випадки домашнього насильства за власною ініціативою як питання суспільного інтересу (“Левчук проти України”, “М.М. та З.М. проти України”, “Опуз проти Туреччини”);
- органи влади повинні негайно реагувати на заяви про домашнє насильство та встановити, чи існує реальна та безпосередня загроза життю однієї або кількох ідентифікованих постраждалих від домашнього насильства, шляхом проведення незалежної, проактивної та всебічної оцінки ризиків (“Курт проти Австрії”);
- у справах про домашнє насильство права кривдників не можуть переважати над правами постраждалих на життя та фізичну і психологічну недоторканність (“Опуз проти Туреччини”, “Талпіс проти Туреччини”);
- діти повинні мати більший захист від насильства, в тому числі від фізичних покарань, які незмінно принижують гідність (“Д.М.Д. проти Румунії”).

Окрім цього, ЄСПЛ сформулював ключові правові позиції у **справах щодо сексуального насильства**, які перебували на розгляді:

- необхідні законодавчі та інші заходи для захисту прав та інтересів потерпілих передбачають, серед іншого, захист від вторинної віктимізації (“С. проти Румунії”);
- у випадках, коли дії, які становлять серйозні правопорушення, спрямовані проти фізичної чи психічної цілісності особи, лише ефективні кримінально-правові механізми можуть забезпечити належний захист і служити фактором стримування (“Бейзарас і Левіцкас проти Литви”);
- попередні стосунки між постраждалою та кривдником, інтимний характер справи, а також юний вік заявниці на момент скоєння сексуальних домагань – є моментами особливої чутливості, які вимагають відповідного делікатного підходу з боку органів влади до проведення кримінального провадження у справі (“У. проти Словенії”).

Стан відповідності національного законодавства вимогам європейських *acquis communautaire* в частині запобігання від правопорушень, пов’язаних із домашнім та сексуальним насильством

Національне законодавство України у сфері запобігання та розслідування випадків домашнього та сексуального насильства значною мірою гармонізоване з міжнародними стандартами, зокрема вимогами [Директиви 2012/29/ЄС](#), [Директиви 2024/1385](#), [Регламенту 2021/692](#), а також [Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами \(Стамбульської конвенції\)](#). Водночас зберігається низка викликів щодо імплементації окремих положень *acquis communautaire* у частині захисту прав потерпілих, запобігання повторній віктимізації та ефективного судового переслідування кривдників.

Домашнє насильство

Варто зазначити, що з кожним роком кількість випадків домашнього насильства в Україні збільшується, про що свідчать офіційні статистичні дані. Так, за даними Національної поліції України, упродовж 2024 року поліцейськими виявлено 149 876 адміністративних правопорушень за статтею 173-2 (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) КУпАП. За період січень-лютий 2025 року поліцейськими виявлено наступні адміністративні правопорушення: за статтею 173-2 (Вчинення домашнього насильства) КУпАП – 17 756, а за статтею 173-8 (Невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце тимчасового перебування у разі винесення такого припису) КУпАП – 1634.

Окрім цього, протягом 2024 року до Національної поліції України надійшло 195 174 заяви й повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, пов’язані з домашнім насильством, у січні 2025 року – 12 300.

З метою координації діяльності державних органів, до повноважень яких входить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, у 2017 році було прийнято Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, що є основним нормативним регулятором у цій сфері в Україні.

Реалізуються положення Указу Президента України № 398/2020⁷, спрямованого, зокрема, на актуалізацію низки заходів, що здійснюються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, а саме вдосконалення координації та взаємодії цих органів, ефективного моніторингу та контролю. На основі Указу Кабінетом Міністрів України було затверджено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року⁸, що містить конкретні завдання та заходи щодо її виконання, зокрема:

- запобігання домашньому насильству (подолання негативних стереотипів в українському суспільстві та формування нетерпимого ставлення до насильницької поведінки),
- реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі (побудова нової системи реагування на випадки насильства),
- забезпечення доступності та якості надання необхідних соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі,
- належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення винних осіб до відповідальності та зміна їхньої поведінки.

У зв’язку із ратифікацією Стамбульської Конвенції 20 червня 2022 року Україна взяла на себе зобов’язання із приведення законодавчих положень у її відповідність, завдяки чому було досягнуто багатьох успіхів та змін. До прикладу, 22 травня 2024 року було прийнято Закон України № 3733-IX від 22.05.2024 “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв’язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами”⁹, яким встановлено адміністративну відповідальність за

⁷ Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України №398/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3982020-35069>

⁸ Про Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

⁹ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв’язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон

сексуальні домагання, якої до того часу не існувало. Також Міністерством юстиції України було прийнято наказ № 2362/5 від 27 червня 2023 року про подолання домашнього насильства, яким впроваджено 2 пробаційні програми для повнолітніх та неповнолітніх кривдників з метою їх перевиховання. Вагомим нововведенням стало створення 15 лютого 2023 року в Офісі Генерального прокурора спеціалізованого підрозділу — Відділу організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях, пов'язаних з домашнім насильством, Департаменту захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству, що відповідальний за забезпечення захисту постраждалих, ефективне розслідування та виявлення таких правопорушень¹⁰.

Сексуальне насильство

Результати [соціологічного дослідження про сексуальне насильство в Україні](#) свідчать про те, що 55% респондентів(ок) стикалися хоча б з однією формою сексуального насильства, а в середньому постраждалі переживали близько трьох різних ситуацій. Зокрема, 12,8% опитаних зізналися, що зазнали сексуального насильства у стосунках або шлюбі. Серед найбільш поширених форм насильства виявилися нав'язливі залицяння (23,4%), а також навмисні дотики або притискання у громадському транспорті (20%). Водночас лише 19,5% осіб, які пережили ці ситуації, ідентифікували їх як сексуальне насильство, що свідчить про низький рівень усвідомлення проблеми в суспільстві.

За даними Офісу Генерального прокурора, у 2024 році загалом зареєстровано 364 кримінальних правопорушень щодо зґвалтувань. Окрім зґвалтувань також реєструвалися інші кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи:

- сексуальне насильство – 132 кримінальних правопорушень;
- вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16-річного віку – 110 кримінальних правопорушень;
- розбещення неповнолітніх – 167 кримінальних правопорушень;
- домагання дитини для сексуальних цілей – 11 кримінальних правопорушень.

Попри високий рівень поширеності сексуального насильства, абсолютна більшість постраждалих не звертається до правоохоронних органів. Основними причинами є недостатня віра у справедливість та ефективність системи (54%), почуття сорому (49%), страх помсти кривдника (37%), а також недовіра до поліції (30%). Додатковими бар'єрами стають

України від 22.05.2024 № 3733-IX. *Верховна Рада України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-IX#Text>

¹⁰ Після ратифікації: перспективні практики для просування реалізації Стамбульської конвенції. Дослідження підготовлено в рамках проекту «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні – Етап II» (COVAW-II). URL: <https://rm.coe.int/ukr-2024-after-ratification-promising-practices-of-ic-ukr/1680afa03b>

відсутність інформації про можливість отримання допомоги та відсутність необхідної підтримки з боку родичів або друзів.

Положення нещодавно прийнятої [Директиви 2024/1385 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством](#) не повною мірою імplementовані в національне законодавство. Водночас оскільки більшість норм Директиви збігаються зі стандартами, передбаченими Стамбульською конвенцією, частина відповідних положень уже знайшла відображення в українському законодавстві, однак залишається низка актуальних питань, які потребують додаткової уваги для повноцінного врахування вимог Директиви 2024/1385 та подальшого вдосконалення механізмів захисту постраждалих.

КК України не містить окремих норм, що стосуються таких **форм насильства, як переслідування (сталкінг) чи онлайн-переслідування, домагання, кібербулінг**, а також оприлюднення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) інтимних матеріалів особи без її згоди, навмисне неодноразове або постійне спостереження за особою без її згоди чи законного дозволу за допомогою ІКТ, здійснення погрозливих дій щодо особи через ІКТ. Попри те, що деякі положення КК України (наприклад, ст. 161, 182), певною мірою, можуть стосуватися відповідальності за кібернасильство (зокрема, вчинене з використанням інформаційно-комунікаційних технологій), в Україні все ж наразі не існує окремих правових норм, спеціально присвячених цьому правопорушенню¹¹. Відсутність відповідних правових норм означає, що постраждалі часто стикаються із неправильною кваліфікацією злочину, та мають обмежений спектр інструментів для захисту своїх прав. Водночас відповідальність за сексуальні домагання із застосуванням цифрових технологій частково передбачена [статтею 173-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).

Станом на сьогодні злочини, пов'язані з домашнім та сексуальним насильством, **відносять до справ приватного обвинувачення** (ст. 477 КПК України). Часто постраждалі особи забирають заяви про вчинення щодо них злочинів, і провадження відповідно закривається, а кривдник залишається непокараним (попри положення п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України). Тому у травні 2024 року у першому читанні було підтримано [законопроєкт № 10420](#), а у грудні 2024 року зареєстровано [законопроєкт №12297](#), якими передбачається впровадження публічного обвинувачення у таких видах справ: розпочати провадження щодо сексуального й домашнього насильства можна буде за заявою будь-якої людини.

Відсутність в Україні єдиної системи для **проведення індивідуальної оцінки ризиків та потреб постраждалих осіб** створює значні перешкоди у забезпеченні їхньої безпеки та наданні необхідної допомоги. Індивідуальна оцінка ризиків спрямована на виявлення

¹¹ Еджертон К. Експертний коментар "Особливості та прогалини законодавчого регулювання у сфері реагування на кібернасильство та протидії йому". *ЮрФем*. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80.pdf>

загроз безпеці постраждалих, що потребують негайного втручання, тоді як оцінка потреб орієнтована на довгострокову підтримку, включаючи медичну, соціальну, юридичну та матеріальну допомогу. Наразі в Україні відсутня уніфікована система, яка б забезпечувала ефективне проведення таких оцінок, що призводить до недостатнього захисту постраждалих та неефективного використання ресурсів. Впровадження єдиної системи індивідуальної оцінки ризиків та потреб дозволило б забезпечити скоординовану та своєчасну допомогу постраждалим, знизити ризик повторного насильства та сприяти їхній реабілітації¹².

У багатьох містах України діють **групи спеціального реагування на випадки домашнього насильства**, що пройшли спеціальну профільну підготовку і до роботи яких залучені дільничні офіцер(к)и поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції. Разом з тим створюються бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим. Проте через брак ресурсів неможливо забезпечити такими групами кожен населений пункт, і через недостатнє інформування у більшості випадків, постраждалі не знають про дані послуги й не звертаються до спеціалізованих підрозділів боротьби з насильством.

Працівники(ці) Національної поліції та суди часто не **ідентифікують дітей-свідків як дітей, постраждалих від домашнього насильства**, а у випадках, коли така ідентифікація відбувається, інформація не передається до служб у справах дітей. Окрім того, інтереси дітей нерідко ігноруються, оскільки бракує усвідомлення того, що навіть психологічна шкода робить їх не лише свідками, але й постраждалими. Згідно з дослідженнями, проведеними у 2021 році, під час розгляду справ про видачу обмежувального припису дитину було визнано постраждалою особою від домашнього насильства лише у 5 % справ, а в кримінальних справах (ст. 126-1 КК України) діти-свідки домашнього насильства були ідентифіковані судом у 25 % вироків і тільки в 6 % справ їх визнали потерпілими¹³. Відповідно виникає проблематика, коли суд не бачить обмежувальний припис щодо заборони спілкування кривдника з постраждалою видається лише щодо жінки, в той час, як чоловік може продовжувати маніпулювати дитиною.

Важливим кроком держави у напрямку розв'язання цієї проблеми стало прийняття [Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства \(Лансаротської конвенції\)"](#). Стаття 30-2 передбачає, що взаємодія з "дитиною, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком

¹² Олійник Л. Індивідуальна оцінка ризиків для постраждалих осіб для визначення конкретних потреб та забезпечення підходу, орієнтованого на постраждалу особу. 2024. URL: <https://jurfem.com.ua/indyvidualna-otsinka-rysykiv/>

¹³ Дослідження "Доступ до правосуддя постраждалих від домашнього насильства під час пандемії". ЮрФем. URL: <https://jurfem.com.ua/doslidzennya-dostup-do-pravosuddya-postrazdalyh-vid-domashyogo-nasylstva-pid-chas-pandemii/>

(очевидцем), із застосуванням дружніх до дитини методів здійснюється спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб, утвореними місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до закону”, що є позитивним втіленням статті 15 Лансаротської конвенції¹⁴. Ці положення можуть мати вплив на взаємодію з дітьми, які також є свідками домашнього насильства.

Що стосується вчинення **сексуального насильства** – в середньому діти є потерпілими у 72,3% випадків від загальної кількості справ. Так, якщо дитина визнана постраждалою, то фахівець(чиня), який(а) ідентифікував це, протягом дня має повідомити соціальну службу у справах дітей, представники(ці) якої мають супроводжувати дитину під час кримінального провадження. Однак у більшості випадках не зазначається про участь органу опіки та піклування як представника, який захищає права та інтереси дітей¹⁵. Ще однією проблемою є те, що **допит дітей відповідно до ст. 225 КПК України не є досить поширеною практикою**, тобто під час досудового розслідування в судовому засіданні або за допомогою методики "Зелена кімната". Остання передбачає мінімізацію необхідності повторного розповідання дитиною пережитого насильства та створення умов, що дозволяють їй розповісти про події без ризику повторної травматизації¹⁶.

Опитування свідчить про те, що у разі вчинення сексуального насильства щодо осіб старшого віку, вони у дуже небагатьох випадках звертаються по допомогу, бо, до прикладу, не знають про існування гарячих ліній чи громадських організацій, що надають підтримку¹⁷. Більше того – жінки старшого віку рідше ідентифікують прояви насильства.

Варто зауважити, що одним із проблемних питань також є недостатня кількість фахівців(чинь) для **роботи з кривдниками** та постраждалими¹⁸. В Україні діє [Типова програма для кривдників, затверджена Міністерством соціальної політики України від 1 жовтня 2018 р. № 1434](#)¹⁹, основними завданнями якої, серед іншого, є зміна насильницької поведінки кривдника, формування відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків для себе та оточуючих. Однак, на сьогодні актуальним є питання дієвості та

¹⁴ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927

¹⁵ Звіт за результатами дослідження "Аналіз судової практики щодо впровадження потерпілоорієнтованих підходів у справах сексуального насильства". ЮрФем. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/sudova-praktyka.pdf>

¹⁶ Так само.

¹⁷ Оцінка ставлення суспільства до сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) і тестування повідомлень – звіт, підготовлений дослідницькою агенцією «Київський міжнародний інститут соціології» на запит проєкту «Трансформація комунікацій! за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download& file_id=234456

¹⁸ Змисла М. Державні програми для зміни поведінки осіб, які вчинили домашнє насильство. 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/derzhavni-programy-dlya-zminy-povedinky-osib-yaki-vchynili-domashne-nasylystvo/>

¹⁹ Про затвердження Типової програми для кривдників: наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text>

ефективності такої Програми. Так, вона має певні недоліки, пов'язані із браком підготовлених спеціалістів(ок), не затвердженням програми деякими регіонами, що як наслідок призводить до невеликої кількості осіб, яких судді відправляють на її проходження. Ключовий ризик полягає у тому, що часто одні й ті ж фахівці(чині) можуть проводити програми для кривдників і працювати з постраждалими.

Держави-члени повинні забезпечити належне **фінансування спеціалізованих служб, у тому числі тих, які надаються неурядовими організаціями**, а також інтегрувати ці послуги в єдину систему через контактні пункти, єдиний онлайн-доступ або спільні приміщення. Важливим кроком є розробка чітких вказівок і протоколів для спеціалістів – соціальних і медичних працівників – щодо підтримки постраждалих, запобігання повторній віктимізації та належного збору доказів. Особливу увагу слід приділити забезпеченню доступу до цих послуг не лише під час, а й до та після кримінального провадження, що є критично важливим для ефективного захисту постраждалих. У світлі цього питання, важливим є створення належним чином обладнаних та легкодоступних центрів для перенаправлення постраждалих осіб від згвалтування або сексуального насильства, які можуть бути інтегровані в національну систему охорони здоров'я. Такі центри мають надавати комплексну підтримку, включаючи клінічне лікування, допомогу у зберіганні та документуванні доказів, а також сприяти направленню до спеціалізованих служб травматичної підтримки.

Під час досудового розслідування законодавство передбачає можливість **укладення угоди про примирення між кривдником та потерпілою особою** (ст. 468 КПК України). Це стосується і випадків домашнього та сексуального насильства, за умови добровільної ініціативи потерпілої особи та відсутності примусу. У випадках домашнього насильства угода може бути укладена виключно за бажанням постраждалої особи, і її рішення має бути абсолютно добровільним.

Водночас така норма викликає значні дискусії щодо її доцільності, оскільки існує ризик укладення угод під тиском або внаслідок маніпуляцій з боку кривдника. Практика показує, що визначення реальної добровільності таких угод є складним завданням для суду, що ставить під сумнів ефективність цього механізму в контексті захисту прав потерпілих²⁰.

Попри те, що стаття 17 Закону України **“Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”** зобов'язує роботодавця вживати заходів щодо унеможливлення та **захисту від випадків сексуальних домагань** та інших проявів насильства за ознакою статі, вона не містить вказівки на обов'язок впровадження з цією метою спеціальних політик превенції та протидії сексуальним домаганням на робочому місці. Відповідного положення також не містить Кодекс законів про працю України. Також

²⁰ Нарок Т. Відповідальність за домашнє насильство під час війни: судова практика. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vidpovidalnist-za-domashne-nasilstvo-pid-chas-viyeni-sudova-praktika.html>

хоч [наказом Міністерством соціальної політики від 29 січня 2020 року](#) рекомендовано створення на підприємствах окремої посади уповноваженого/у з гендерних питань (радника/цю керівника/ці, який/яка мав/ла б відповідати за розгляд звернень працівників/ць щодо сексуальних домагань, сексизму та інших проявів насильства за ознакою статі й за проведення інформаційних заходів задля підвищення обізнаності), все ж даний захід не є обов'язковим, а отже рішення про виконання приймається на рівні підприємства і ніяк не санкціонується.

Також слід звернути увагу на те, що попри можливість особи, щодо якої на робочому місці вчиняються сексуальні домагання, звернутися з вимогою до роботодавця про тимчасове переведення на дистанційну роботу (ст. 60-2 КЗпП), – для того, щоб отримати такий дозвіл слід обґрунтувати причину, навівши факти на підтвердження дійсності дискримінації, домагань чи насильства, що спричиняє ризик повторної травматизації, і як результат стає причиною відмови від звернень, боязні осуду. Також не передбачено алгоритму дій постраждалої у випадку, якщо домагання вчиняються самим роботодавцем – керівником підприємства.

Ще не менш важливим є питання **збору статистичних даних про випадки домашнього та сексуального насильства**. Так, попри передбачення [Законом України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” \(стаття 5\)](#) обов'язку забезпечити збір, опрацювання, аналіз, поширення та використання статистичних даних, зокрема щодо насильства за ознакою статі, які мають бути репрезентативними та зіставними, згруповані за статтю і збиратись на постійній основі, в Україні досі не запроваджено ефективного механізму їхньої систематизації та обробки. Однією з основних проблем є тривала відсутність розмежування даних про домашнє насильство та насильство за ознакою статі, що спричинило їхнє ототожнення у статистичних звітах та ускладнило оцінку масштабів кожного явища окремо. Крім того, державна статистика не передбачає обліку різних форм сексуального насильства, зокрема сексуального насильства у шлюбі, оскільки дані збираються виключно за загальною категорією [статті 152 Кримінального кодексу України](#) без виокремлення її окремих частин. Відсутність такої деталізації суттєво обмежує можливості аналізу й розробки цільових політик для запобігання сексуальному насильству та ефективного реагування на нього. Окрім цього, важливим та необхідним є **фіксація державою інформації про дівчат і жінок з інвалідністю, які стали постраждалими від насильства**. Наразі в Україні відсутня така статистика. Водночас міжнародні дослідження свідчать, що жінки з інвалідністю значно частіше зазнають насильства²¹.

²¹ Невидимі: гендернозумовлене та домашнє насильство щодо жінок з інвалідністю. 20.04.2023. *FIGHT FOR RIGHT*. URL: <https://ffr.org.ua/dvichi-nevydymi-gendernozumovlene-ta-domashnye-nasylstvo-shhodo-zhinok-z-invalidnistyu/>

Існує потреба у **підвищенні обізнаності громадськості щодо форм насильства**, а також популяризації алгоритму дій постраждалим у випадку скоєння проти них даних видів правопорушень разом із механізмами притягнення до відповідальності кривдників.

Якщо аналізувати необхідність **інформування щодо сексуального насильства**, то Асоціація жінок-юристок України “ЮрФем” у травні – на початку червня 2023 року провела [опитування щодо ефективності реагування на випадки сексуального насильства в Україні](#). У ньому взяли участь 747 осіб, серед яких 94,5% – жінки, 5,1% – чоловіки, а 0,4% респондентів не побажали вказувати свою стать. Серед основних причин, які, на думку опитаних, заважають постраждалим звертатися по допомогу або повідомляти про злочини, 58,4% зазначили брак знань про те, як діяти в таких ситуаціях. Це свідчить про недостатню роботу національних і місцевих органів влади щодо інформування громадян про механізми захисту та протидії сексуальному насильству. Це є необхідним з огляду на те, що постраждала особа має відчувати довіру до правоохоронних органів і не боятися, що кривдник залишиться непокараним. Попри те, що в Україні збільшується кількість тренінгів, курсів та заходів, присвячених цим проблемам, все ж наразі відсутній єдиний системний підхід (програма) для проведення інформаційних кампаній щодо протидії різним проявам насильства.

Одним із ключових нормативних актів у сфері захисту прав потерпілих від злочинів є [Директива 2012/29/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 25 жовтня 2012 року, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих, замінюючи Рамкове рішення Ради ЄС 2001/220/ПВС](#). Директива зобов’язує держави-члени ЄС забезпечити на національному рівні ефективний захист та підтримку потерпілих від злочинів, визначаючи мінімальний стандарт гарантій, які мають бути реалізовані в національних правових системах.

Варто зауважити, що положення [Директиви 2012/29/ЄС](#) певною мірою імплементовані та знайшли своє відображення на національному рівні, зокрема:

- впроваджено комплекс заходів, спрямованих на захист потерпілих від сексуального насильства від вторинної та повторної віктимізації, зокрема: 1) передбачена можливість проведення допиту дітей-потерпілих у режимі відеоконференції з іншого приміщення, а також встановлена заборона на їх одночасний допит із підозрюваними (ст. 232, ст. 354 КПК України, п. 4 ч. 9 ст. 224 КПК України); 2) поширення набуває практика застосування методики [“Зелена кімната”](#) під час опитувань та допитів дітей-потерпілих для створення безпечного середовища; 3) допускається проведення судового розгляду у закритому судовому засіданні для захисту персональних даних та запобігання повторній травматизації (ч. 2 ст. 27 КПК України); 4) передбачена можливість проведення допиту та впізнання осіб у режимі відеоконференції, що дозволяє уникнути безпосереднього контакту потерпілих із підозрюваними (ст. 232, ст.ст. 352-353 КПК України); 5) впроваджено заходи забезпечення безпеки

потерпілих, зокрема особиста охорона, охорона житла, переселення в інше місце, забезпечення конфіденційності персональних даних, заміна документів та зовнішності, закритий судовий розгляд тощо ([Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”](#));

- на державному та недержавному рівнях активно розвиваються та створюються служби та організації, що надають різнопланову допомогу потерпілим від кримінальних правопорушень. Особлива увага приділяється підтримці осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Порядок організації та надання послуг притулку визначений [постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 655 “Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі”](#). Також на державному рівні діє цілодобова та безкоштовна [“гаряча лінія” з протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, насильству стосовно дітей та торгівлі людьми](#), де постраждалі можуть отримати інформаційну, психологічну та юридичну допомогу;
- відповідно до чинного законодавства України, потерпіла особа має право на відшкодування майнової та/або моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення. Таке право може бути реалізоване шляхом пред’явлення цивільного позову до підозрюваного чи обвинуваченого до початку судового розгляду або в межах окремого цивільного провадження. У випадках, коли особа, що постраждала від сексуального насильства, несе витрати, пов’язані з її участю у кримінальному провадженні, зокрема витрати на проїзд, наймання житла, добові у разі переїзду до іншого населеного пункту, компенсацію за втрачений заробіток або відрив від звичайних занять, такі витрати підлягають компенсації відповідно до ст. 122 КПК України;
- процесі розробки перебувають стандарти досудового розслідування кримінальних проваджень щодо вчинення кримінальних правопорушень, пов’язаних із домашнім насильством, із врахуванням потерпіло орієнтованих підходів²².

Разом із цим, на сьогодні актуальними залишаються ряд питань, яким варто приділити увагу у світлі положень [Директиви 2012/29/ЄС](#), серед яких:

- впровадження в національне законодавство підходу, відповідно до якого несвоєчасне повідомлення про кримінальне правопорушення, зумовлене страхом помсти, приниження або стигматизації, не може бути підставою для відмови у визнанні заяви потерпілої особи, за умови дотримання загальних

²² Підсумки другої конференції “Правосуддя, орієнтоване на постраждалих від гендерно зумовленого насильства”. Асоціація жінок-юристок України “ЮрФем”. 2024. URL: <https://jurfem.com.ua/pidsumky-2-konf/>

правил щодо строків давності. Такий підхід є необхідним для забезпечення ефективного доступу потерпілих від сексуального насильства до правосуддя та їхнього права на захист, враховуючи поширені бар'єри у зверненні по допомогу, підтвержені результатами [соціологічного дослідження про сексуальне насильство в Україні](#). Це також передбачає перегляд та адаптацію строків давності за злочинами, пов'язаними із сексуальним насильством, відповідно до міжнародних стандартів;

- реалізація права на правничу допомогу для потерпілих від сексуального насильства. На практиці мають місце випадки, коли потерпіла особа не володіє достатньо інформацією про можливість та важливість отримання безоплатної правничої допомоги. Так, часто це призводить до ситуації, коли потерпілі залишаються без належного юридичного захисту та не можуть повною мірою скористатися своїми процесуальними правами. Водночас підозрюваний у таких справах автоматично отримує захист адвоката, що створює дисбаланс у процесуальних гарантіях;
- впровадження підходу в національне законодавство, відповідно до якого особа визнається потерпілою незалежно від того, чи встановлено правопорушника, чи він затриманий, притягнутий до відповідальності або засуджений, а також незалежно від сімейних відносин між потерпілою особою та правопорушником, що є важливим для забезпечення ефективного захисту прав потерпілих від сексуального насильства;
- відсутній механізм координації між правоохоронними органами та Національною соціальною сервісною службою у справах щодо сексуального насильства, що унеможлиблює проведення комплексної оцінки потреб та ризиків потерпілих та надання їм необхідної підтримки;
- положення КПК України, що регулюють проведення допиту під час досудового розслідування (ст. ст. 224, 225, 232), не передбачають врахування потреб потерпілої особи щодо вибору статі слідчого/ої чи прокурора/ки, який проводить допит, що є важливим фактором для забезпечення комфорту та психологічної безпеки потерпілих від сексуального насильства. Окрім того, стаття 225 КПК України, яка передбачає можливість проведення допиту у спеціальному порядку, не містить окремої підстави для застосування цього механізму у справах, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством, зокрема сексуальним насильством, що потребує нормативного врегулювання задля мінімізації повторної травматизації потерпілих;
- в Україні існують спеціально адаптовані приміщення для проведення допитів, зокрема центри Барнахус та "зелені кімнати", проте вони використовуються виключно для допиту дітей і не поширюються на дорослих потерпілих від

гендерно зумовленого насильства. Водночас допити дорослих потерпілих від сексуального насильства зазвичай проводяться у стандартних кабінетах слідчих, де можуть перебувати особи іншої статі, що не враховує чутливість таких справ та може створювати додатковий психологічний тиск на потерпілих;

- потерпілі від сексуального насильства стикаються з повторною травматизацією через багаторазове проходження допитів (зокрема, вони дають свідчення під час подання заяви, після відкриття кримінального провадження, а також після оголошення підозри чи під час судового розгляду)²³. Стаття 225 КПК України передбачає можливість допиту потерпілих слідчим суддею на стадії досудового розслідування, однак це не є досить поширеною практикою у справах щодо сексуального насильства²⁴;
- відсутні ефективні механізми мінімізації зорового контакту потерпілих із підозрюваними або обвинуваченими. Норми [Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”](#), що передбачають такі запобіжні заходи, фактично не застосовуються у справах про сексуальне насильство, за винятком випадків сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом (СНПК);
- попри створення [Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків](#) у рамках реалізації Концепції щодо впровадження Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів від 11 квітня 2023 року, який надає допомогу особам, що постраждали від СНПК, на сьогодні залишається актуальним питання забезпечення надання належної підтримки постраждалим від сексуального насильства як ординарного злочину. Таким чином, чинні механізми підтримки функціонують переважно для осіб, які постраждали від домашнього насильства та сексуального насильства, пов’язаного зі збройним конфліктом (СНПК). Водночас вони не охоплюють повною мірою потерпілих від інших форм сексуального насильства, що створює прогалини у системі захисту та підтримки постраждалих осіб;
- через застереження при ратифікації Стамбульської конвенції, потерпілі можуть отримати компенсацію лише від винної особи, що фактично позбавляє багатьох постраждалих права на відшкодування, якщо правопорушник є неплатоспроможним.

²³ URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/sudova-praktyka.pdf>

²⁴ Відповідно до [Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо прав, послуг і підтримки постраждалих від злочинів від 15.03.2023](#), державам-членам рекомендується впроваджувати заходи, спрямовані на захист потерпілих та їхніх родин від вторинної та повторної віктимізації, залякування, помсти, а також від порушень їхнього приватного життя та гідності. Зокрема, важливим є забезпечення гарантій, що дозволяють мінімізувати ризик повторної травматизації потерпілих у ході їхньої участі у кримінальному провадженні.

Ще одним важливим документом ЄС, що регулює відносини у сфері забезпечення рівності та запобіганню і боротьбі з усіма формами гендерно зумовленого насильства, є [Регламент \(ЄС\) 2021/692 Європейського Парламенту та Ради від 28 квітня 2021 року про заснування Програми «Громадяни, рівність, права та цінності» та скасування Регламенту \(ЄС\) № 1381/2013](#), яким встановлено Програму «Громадяни, рівність, права та цінності» на період дії багаторічних фінансових рамок на 2021-2027 роки, як зазначено в [Регламенті \(ЄС\) 2020/2093](#).

Положення Регламенту були враховані Україною певною мірою, а відповідні імплементаційні зміни продовжують впроваджуватися і до сьогодні. Зокрема, до того, що вже зроблено на національному рівні, належить наступне:

- [Законом України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків"](#), а саме статтю 6 закріплено заборону дискримінації за ознакою статі, а також забезпечення дотримання принципу гендерної рівності у всіх сферах життя;
- в Україні встановлена кримінальна (ст. 126-1 ККУ) та адміністративна (ст. 173-2 КУпАП) відповідальність за вчинення домашнього насильства, застосування кожної з яких залежить від кількості випадків скоєння дій, що складають собою насильство, щодо постраждалої особи;
- в частині регулювання – у багатьох містах України створені та діють групи спеціального реагування на випадки домашнього насильства, що пройшли спеціальну профільну підготовку і до роботи яких залучені дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції;
- [Законом України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”](#) передбачені заходи для забезпечення невідкладного реагування та тимчасового вирішення у випадках домашнього насильства: терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис суду щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, взяття кривдника на профілактичний облік та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження корекційної програми;
- до завдань служб у справах дітей у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей належить влаштування дитини в центр соціально-психологічної реабілітації дітей, притулок для дітей служби у справах дітей, інші установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб;

- [Законом України "Про соціальні послуги"](#) передбачено надання послуг особам, які постраждали від домашнього насильства, включаючи кризові центри, послуги з реабілітації та тимчасового притулку, а також надання тимчасового житла, психологічної та соціальної допомоги, послуг соціального супроводу для постраждалих осіб.

Водночас неврегульованими на національному рівні залишаються наступні аспекти, важливі у світлі імплементації положень [Регламенту 2021/692](#):

- в частині застосування заходів негайного реагування на випадки вчинення домашнього насильства, залишається відкритим питання необхідності доведення постійних погроз фізичного насильства, образ та принижень щодо постраждалої для застосування заходів безпеки, а з іншого боку - того, як діяти правоохоронним органам, якщо постраждала особа не заперечує щодо повернення кривдника до спільного помешкання до закінчення строку дії заборонного припису, а також чи виправданому;
- законодавство щодо виселення наразі не передбачає ефективного механізму забезпечення права на життя, безпеку та здоров'я постраждалої особи, а також майнових прав постраждалої особи, якщо кривдник є співвласником житла або проживає в ньому²⁵;
- оскільки здійснення контролю відбувається за місцем проживання/перебування кривдника шляхом щотижневого спілкування з кривдником та, у разі необхідності, з постраждалою особою, то під питанням залишається доцільність спілкування з постраждалою зважаючи на ризик травматизації, а тим більше – місце проведення, враховуючи перелік підстав, за наявності яких цей спеціальний захід застосовується (п. 2 розділу II наказу Міністерства внутрішніх справ № 124²⁶).

²⁵ Communication from an NGO (ANALYTICAL CENTER JURFEM) (20/06/2022) in the case of Levchuk v. Ukraine (Application No. 17496/19). HUDOC. URL:

[https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD\(2022\)691E%22%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22DH-DD(2022)691E%22%7D)

²⁶ Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 № 124. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19/#Text>

Висновки та рекомендації

Щоб забезпечити ефективну імплементацію положень статті 7 Хартії основних прав ЄС ("Повага до приватного та сімейного життя"), ЄКПЛ та рішень ЄСПЛ у сфері захисту постраждалих від домашнього та сексуального насильства, національне законодавство потребує подальшого вдосконалення. Важливим кроком у цьому напрямку є приведення його у відповідність до визначених положень вторинного законодавства ЄС. Так, **з метою приведення національного законодавства у відповідність до [Директиви ЄС 2024/1385](#) [Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством](#) необхідно:**

- криміналізувати обмін чи поширення інтимних матеріалів без згоди особи, переслідування (сталкінг) та домагання, а також підбурювання до насильства чи ненависті в цифровому просторі (частково передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#), а також дані рекомендації містяться у Розділі 3.12. Гендерна рівність та насильство щодо жінок [Дорожньої карти "Верховенство права"](#));
- здійснювати проведення допитів у спеціально адаптованих для цього приміщеннях із залученням особи тієї самої статі, що і потерпілий/-а (ці рекомендації містяться у Розділі 3.5. Права дитини [Дорожньої карти "Верховенство права"](#));
- вживати заходів для мінімізації контакту кривдника та постраждалої особи у залі судового засідання;
- виключити справи про домашнє та сексуальне насильство зі сфери "приватного обвинувачення" шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 477 КПК України (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- передбачити відповідальність за схилення або примушування особи до каліцтва статевих органів (стаття 121-1 КК України) (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- внести зміни до статті 49 КК України (щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності) в частині розширення переліку складів кримінальних правопорушень, за якими обчислення строків давності розпочинається не з моменту вчинення злочину, а з дня досягнення потерпілими повноліття, що забезпечить ефективніший механізм притягнення винних до відповідальності та посилить захист прав та інтересів неповнолітніх потерпілих (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- внести зміни до статті 67 КК України (щодо обставин, які обтяжують покарання) в частині доповнення обставин, які обтяжують покарання, новою обставиною щодо вчинення кримінального правопорушення особою із застосуванням зброї

або погрозою її застосування (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));

- внести зміни до статей 69 та 75 КК України в частині розширення переліку випадків, коли не може призначатися більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (стаття 69 КК) і застосовуватися звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75 КК), а саме щодо випадків вчинення повнолітньою особою, передусім щодо дітей, статевих злочинів і злочинів, пов'язаних з дитячою порнографією та примушенням (втягненням) дітей до проституції (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- передбачити у КК України визначення терміну “кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством”, яке відповідає судовій практиці, що склалася (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- внести зміни до частини третьої статті 469 КК України (Ініціювання та укладення угоди), якими передбачити, що укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, у якому визнана потерпілою хоча б одна неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, не допускається (передбачає [законопроект № 12297 від 09 грудня 2024 року](#));
- не розголошувати/обмежувати інформацію про особистість потерпілих та дані про їх місцезнаходження з метою забезпечення їхньої безпеки від можливих ризиків;
- зробити можливим здійснення аудіовізуального запису допиту потерпілих, які постраждали від домашнього чи сексуального насильства, з можливістю використання даних аудіо- та відеоматеріалів у ході кримінального провадження з метою уникнення повторної травматизації (передбачено в частині дітей у Розділі 3.5. Права дитини [Дорожньої карти “Верховенство права”](#));
- зробити обов'язковою вимогою проведення своєчасної індивідуальної оцінки потреб і ризиків постраждалих осіб задля надання ефективної та потрібної допомоги (психологічної/соціальної/юридичної) та з метою визначення особливих потреб у захисті та обрання конкретних заходів, а також налагодити механізм координації між правоохоронними органами та Національною соціальною сервісною службою, що здійснюють таку оцінку (дані рекомендації також містяться у Розділі 3.5. Права дитини та 3.8. Процесуальні права обвинувачених та підозрюваних осіб в кримінальному процесі; права жертв злочинів [Дорожньої карти “Верховенство права”](#));

- розширити норму, передбачену статтею 124 КПК України, прибравши умову про можливість отримання компенсації постраждалою особою лише від особи, яку визнано винною;
- систематично проводити інформаційні кампанії щодо протидії та захисту від усіх форм насильства щодо жінок, чоловіків та дітей на національному та регіональному рівні (дані рекомендації містяться у Розділі 3.12. Гендерна рівність та насильство щодо жінок [Дорожньої карти “Верховенство права”](#));
- доповнити статтю 153 Кримінального кодексу України (“Сексуальне насильство”) передбачивши у її диспозиції перелічені вище форми об’єктивної сторони злочину як кваліфікуючі ознаки. Для цього може бути застосована конструкція, аналогічна до статті 156-1 КК України, зокрема, шляхом додавання формулювання “у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій” або шляхом виокремлення “цифрового середовища” як простору вчинення злочину;
- вдосконалити програми для кривдників і усунути законодавчі прогалини шляхом внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України. Зокрема, слід запровадити норму, яка зобов’язуватиме суд одночасно з призначенням покарання за правопорушення, пов’язане з домашнім насильством, направляти кривдника на проходження спеціальної корекційної або пробаційної програми;
- узгодити положення Закону України “Про пробацію” зі статтею 91-1 Кримінального кодексу України, а також гармонізувати статтю 91-1 ККУ зі статтею 76 цього ж Кодексу, передбачивши можливість застосування відповідних програм до всіх злочинів, пов’язаних з домашнім насильством, незалежно від виду та строку призначеного судом покарання. Важливим кроком є також визначення чітких законодавчих критеріїв, які регулюватимуть, у яких випадках суд має призначати кривдникові корекційну програму, а в яких – пробаційну програму, що дозволить забезпечити ефективну відповідальність та запобігання повторним випадкам насильства;
- запровадити деталізований облік різних форм сексуального насильства, включаючи сексуальне насильство у шлюбі, шляхом поділу статистики за відповідними статтями КК України, а також фіксувати дані про осіб з інвалідністю, які постраждали від насильства, та інтегрувати їх у загальнодержавні звіти (ці рекомендації містяться у Розділі 3.12. Гендерна рівність та насильство щодо жінок [Дорожньої карти “Верховенство права”](#)).

З метою приведення національного законодавства у відповідність до [Директиви ЄС 2012/29](#) [Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів](#) необхідно:

- внести зміни до Закону України “Про безоплатну правничу допомогу” та КПК України в частині участі адвоката у провадженні і передбачити обов'язкове призначення адвоката у справах щодо злочинів сексуального та домашнього насильства з можливістю для потерпілих відмовитися;
- розширити норму, передбачену статтею 15 Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” задля того, щоб умовою застосування заходів забезпечення конфіденційності даних про особу була не лише реальна загроза потерпілим. Дана норма не враховує можливість повторної віктимізації чи стигматизації, адже навіть без існування прямої загрози підставою для відмови від звернення до правоохоронних органів в осіб може бути страх розголошення інформації про них чи помсти від кривдника;
- розвивати більшу кількість механізмів надання підтримки (до прикладу, створення спеціалізованих кризових центрів для всіх категорій постраждалих; розширення доступу до безоплатної правничої допомоги для постраждалих від сексуального насильства тощо) постраждалим не лише від домашнього насильства та СНПК, але також від інших видів сексуального насильства;
- передбачити можливість отримання державної компенсації потерпілим від злочинів за статтями 126-1 та 149 КК України за наявності ознак сексуального насильства, а також статтями 152, 153 КК України.

З метою приведення національного законодавства у відповідність до [Регламенту \(ЄС\) 2021/692](#) [Європейського Парламенту та Ради від 28 квітня 2021 року, яким запроваджується Програма "Громадяни, рівність, права та цінності"](#) та скасовується [Регламент \(ЄС\) № 1381/2013](#) необхідно:

- доповнити [Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”](#) задля гармонізації його із Конвенцією про права осіб з інвалідністю (зокрема, врахувати статті 13 та 23), зокрема, положеннями про доступ осіб з інвалідністю до правосуддя (передбачити процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях юридичного процесу, зокрема на стадії розслідування та інших стадіях попереднього провадження);
- вживати заходів для підтримки інклюзивної освіти та доступу до працевлаштування осіб з інвалідністю, які постраждали від насильства, з метою їх швидшої соціальної інтеграції після пережитого;

- розробити відповідні підходи для роботи з постраждалими особами старшого віку, а також проводити просвітницьку діяльність для покращення розуміння та ідентифікації домашнього насильства та сексуального насильства як злочину;
- розширити та систематизувати проведення ефективних заходів із сексуальної освіти в навчальних закладах, інтегруючи комплексний підхід до статевого виховання, що охоплюватиме питання безпеки, згоди, поваги до особистих кордонів, протидії сексуальному та домашньому насильству, а також механізми захисту і підтримки постраждалих. Важливо розробити освітні програми, адаптовані до віку учнів, та забезпечити підготовку педагогів для якісного викладання цих тем. Окрім цього, необхідно впроваджувати інклюзивні методики, що враховують потреби дітей і молоді з інвалідністю, а також сприяти підвищенню обізнаності батьків щодо важливості статевого виховання як елемента формування безпечного суспільства;
- законодавчо передбачити та впровадити належні механізми для видалення інтимних матеріалів, розповсюджених в Інтернеті без згоди особи, та визначити осіб, які мають нести відповідальність за такі дії.